

שיעורי צבא הלוי

פרשת ויגש תשפ"ג

בדינא דמה שקנה עבד קנה רבו בכסף שהיה לו קודם הקנין ובדינא דמה שקנה עבד קנה רבו גבי עכו"ם (מסכת פסחים דף פ"ח ע"ב)

א) דברי האור החיים דיוסף עשה ב' קנינים. (ב) קו' האור החיים דהא מה שקנה עבד קנה רבו. (ג) תליא להקו' בנידון הקצוה"ח אי קנה רבו אף מה שהיה שלו קודם ממכרו. (ד) יישוב לקו' האוה"ח לפי המבואר בגמ' בגיטין. (ה) שיטת רגמ"ה דקנה. (ו) קו' החזו"א והבית מאיר לשיטות שקנה. (ז) יישובי החזו"א. (ח) הנידון אי בעכו"ם איכא מה שקנה עבד, וההוכחה לזה מתוס' בגיטין, והיישוב לפ"ז על קו' האוה"ח. (ט) הקו' לזה מתוס' בגיטין. (י) פלוגתת הרמב"ם ורש"י בעכו"ם, ובי' הרדב"ז ברמב"ם, והבי' לפי מש"כ ברש"י. (יא) הסוגיא ביבמות דעכו"ם קונה רק למעש"י. (יב) קו' בדברי המחנ"א דכ' דבעבד שלא טבל איכא לדינא דמה שקנה. (יג) יישוב על קו' החזו"א והב"מ. (יד) תליא לת' בפלוגתת רב אחא ורב אריא, ופלוגתת השו"ע והלחם משנה. (טו) קו' השפתי חכמים על רש"י בריש בראשית דמה שקנה עבד. (טז) יישוב השפתי חכמים בשם הנחלת יעקב, והקו' בזה. (יז) דברי הגמ' בסנהדרין והקו' בזה.

לכאורה לא שייך קנין כסף, כיון שהכסף חוזר לאדון, ועין עוד בחל' בית מאיר (קדושין שם) שהק' ג"כ קו' זו, איך מהני קנין כסף בקונה עבד מעצמו, וכ' בזה"ל "למאי חזיא ליה ובתמורת מה מקנה נפשי הא לא מקבל מידי דחזי ליה", [א.ה. קו' זו היא במתני' (קדושין כ"ב ע"ב), דאמר' דעבד כנעני נקנה בכסף, ועיי"ש במאירי דכ' דמירי נמי במוכר עצמו].

יישובי החזו"א

ז. וכן החזו"א (שם), וי"ל דאיירי בראובן שלקח עבד משמעון, א"נ באב שמכר בניו קטנים שיכול למכור כמש"כ הר"מ (פ"ט ה"א מה' עבדים), א"נ בהאכילו והשקוה בשוה פרוטה דהוי קנין כסף, א"נ שצוה ליתן כסף לאחרים מדין ערב, ועיין עוד בחזו"א (אה"ע ס' ע"ג), [א.ה. בסק"ב כתב דבכסף שנקנה בו, אין האדון קונה, וע"ע במה שדחה את הוכחת השער המלך (פ"ו מעבדים), מדברי התוס' (יבמות ס"ו ע"א), וע"ע בערוך השולחן (י"ד ס' רס"ז ל"ט).

הנידון אי בעכו"ם איכא מה שקנה עבד, וההוכחה לזה מתוספות בגיטין והיישוב לפי זה על קושיית האור החיים

ח. והנה אף אי נימא דמה שקנה עבד קנה רבו, הוא אף במה שקנה קודם שנמכר לרבו, (כשיטת הלחם רב), יש לדון הכא אי בעכו"ם אמר' דמה שקנה עבד קנה רבו.

והנה בתוס' בגיטין (ל"ז ע"ב, ד"ה בין), מבואר שבגוי ליכא לדינא דמה שקנה עבד קנה רבו, דכתב גבי עבד שנשבה, דנהי דהשבאי קונהו למעשי דיו, אבל אינו קונהו לענין מציאה ומתנה, ולכך רבו שני דקונה מהשבאי יהא לו רק מעש"י, ומבואר להדיא דגבי מציאה ומתנה, דדינא דמה שקנה עבד קנה רבו הוא, אינם שייכים לרבו הנכרי, [א.ה. ע"ע בחידושי רבי נחום (גיטין אות קכ"ה)]. ולפ"ז מיושב שפיר קו' האור החיים, דכיון דהכא איירי בפרעה שקנה את המצרים, לכך לא אמר' דמה שקנה עבד קנה רבו, ומשו"ה בעי עוד קנין על אדמותיהם, [א.ה. עיין בספר יוסף לקח (לרבי חיים אבולעפיה זצ"ל) דכן תירץ על קושיית האוה"ח].

[א.ה. יעו' במהרש"א (גיטין נ"ד ע"א), גבי ארוס וארוסתו שנשבו, שאמרה לו אל תיגע בי שאין לי כתובה ממך, וכ' מהכא משמע קצת דארוסה אין לה כתובה, ואפשר לומר דה"ק כיון דשבויה הוה והעובד כוכבים קונה את ישראל, וכל מה שקנה עבד קנה רבו, ואין לו כלום להשתעבד בו כתובתה", ומבואר דאף בגוי שקונה ישראל יש דין זה, וי"ל דאם שבאי שאני, וגם מבואר בדבריו דאף מה שהיה שלו מקודם קנה רבו, ויעו' בספורנו (בפרשת כי תבוא), כשבא להודות בהבאת הביכורים על נתינת הארץ אמר " ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה" – ואחר שהיה לגוי לא היה ראוי לקבל מתנה שהיא תחת עבודתו ומה שקנה עבד קנה רבו, 'ועתה' מאחר שידעת' מה רב טובך וחסדך עלינו שעשיתנו לגוי ראוי לרשת ארץ ולהוציאנו ממצרים באופן שנוכל לקבל מתנה שתהיה שלנו", וגם בזה י"ל דשבאי שאני – הגרש"פ].

הקושיא לזה מתוספות בגיטין

ט. אולם צ"ע בתוס', דלקמן (בדף מ"ג ע"ב, ד"ה אבל), דכתבו דישאל שמכר עבד לגוי נשאר ביד המוכר בעלות לענין קנס וולדות, והיינו דלזה אין העכו"ם יכול לקנות, וממילא נשאר ביד הישראל המוכר, ולפי דברי התוס' לעיל קשה

"הן קניתי אתכם היום, ואת אדמתכם לפרעה", (פרק מ"ז, פסוק כ"ג). דברי האור החיים דיוסף עשה ב' קנינים

א. כתב האור החיים הקדוש, דיש ב' חלקים בפסוק, א' דקנה את המצרים לפרעה, ב' דקנה את האדמות שלהם לפרעה, והיינו דקנה בב' קנינים נפרדים, אחד קנין עליהם, ואחד קנין על אדמתם, ולכך הטיל תיבת "היום", בין קניית המצרים לבין קניית אדמתם, וז"ל האוה"ח "וקנייתם הוא על ידי משיכה, כדן קניית עבדים (קדושין כ"ב ע"ב), ובמעשה שעשה שהעביר העם לערים מקצה וגו', זו היא קנייתם, לזה אמר 'הן קניתי אתכם היום', פירוש במה שהעבירם אז לערים, אבל האדמה אין זה דרך קניינה, וכשהזכיר למעלה 'ויקן יוסף את אדמת מצרים', שם נרמז כי קנאה באחד מדרכי קנין האדמה".

קושיית האור החיים דהא מה שקנה עבד קנה רבו

ב. והקשה האור החיים דתיפוק ליה דאחר שקנה אותם, ממילא קנה את אדמתם, משום דמה שקנה עבד קנה רבו, וכדאיתא במסכת פסחים (דף פ"ח ע"ב), ולמה היו צריכים לב' קנינים נפרדים, (וע"ש באוה"ח במה שתי').

תליא להקושיא בנידון הקצוה"ח

אי קנה רבו אף מה שהיה שלו קודם ממכרו

ג. והנה קושיא זו תליא במה שדן בקצות החושן (ס' רמ"ט סק"ב), בדינא דמה שקנה עבד קנה רבו, אי הוא אף במה שקנה קודם שנמכר לרבו, ועיי"ש שהביא מתשו' לחם רב (ס' רכ"א, לבעל הלחם משנה), דקנה רבו, אף מה שקנה קודם ממכרו, וכתב הקצוה"ח דכן משמע בפסחים (שם), ובירושלמי פרק השולח (גיטין פ"ד ה"ה).

יישוב לקושיית האור החיים לפי המבואר בגמרא בגיטין

ד. אולם כתב הקצוה"ח דמהבבלי בגיטין פרק השולח (דף מ"ב ע"א), משמע שלא קנה, דאמר' נגחו שור ביום של רבו לרבו, ביום של עצמו לעצמו, ומשמע דהוא לעצמו, ולא שקיל מריה מיניה ביום מחר, [א.ה. ע"ע בבאר יצחק (או"ח ס' ל), ובאבני שהם (א"י ס' ח' ענף א')].

ולפ"ז מיושב שפיר קושיית האוה"ח דאף דקנה למצרים, מ"מ לא קנה את אדמתם, כיון דקנו קודם מכירתם.

שיטת רגמ"ה דקנה

ה. ועיין עוד בפירוש רבינו גרשום בב"ב (דף י"ג ע"א), דכתב גבי חצי עבד וחצי בן חורין שעובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, ובמשנה אחרונה תיקנו דמשום שאינו יכול לישא אשה, לכך כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, וכותב לו שטר על חצי דמיו, וכתב בפ"י רגמ"ה וכותב שטר לרבו על חצי דמיו שיפרע לו ממה שירויח לאחר שיהיה כולו בן חורין, מפני שכשהוא חצי עבד אין לו ממון כלום, שכל מה שמרויח ביום שהוא עובד לעצמו, סוף סוף למחר כשהוא עובד לרבו הרי הוא עבדו, וכל מה שקנה עבד קנה רבו, להכי צריך לכתוב שטר על חצי דמיו, ומבואר להדיא מדבריו דאף ממון שהיה לו קודם לכן, זוכה בו הרב, [א.ה. וע"ע בקוה"י (ב"ב ס' י"א), ובתוס' ר"ד בב"ב (שם)].

קושיית החזו"א והבית מאיר לשיטות שקנה

ו. ועיין עוד בחזו"א (אה"ע ס' קמ"ח, בהערות לקדושין דף כ"ב ע"ב), דכ' "למש"כ בקצוה"ח (ס' רמ"ט ס"ק ב') דגם כסף שיש לו להעבד קדם מכירה הוא של רבו,

למה לא נקטו גם לענין מה שקנה עבד קנה רבו, ועיין במקור ברוך ח"ב (סי' ג'), שעמד בזה, וכן ע"ש עוד בח"א (סי' כ"ד).

פלוגת הרמב"ם ורש"י בעכו"ם, וביאור הרדב"ז ברמב"ם והביאור לפי מה שכתב ברש"י

י. ובסנהדרין (דף ג"ז ע"א) איתא בן נח שיחד שפחה לעבדו, ובא עליה נהרג, וכן רש"י (ד"ה נהרג), שנהרג משום גזל, והרמב"ם (פ"ט ממלכים ה"ח), כתב שנהרג משום אשת חבירו, וכתב הרדב"ז (שם), דהרמב"ם לא פירש ברש"י משום דמה שקנה עבד קנה רבו.

ובדברי רש"י יש לומר כמו שנתבאר דבבן נח כיון שאין קונה את העבד לגופו, משו"ה אין בו דין מה שקנה עבד קנה רבו, [א.ה. ע"ע בחידושי הר"ן (שם), ד"ה (בן), ובמרומי שדה (שם), ד"ה כ"י], ובתורת חיים (בדף ג"ח ע"ב).

הסוגיא ביבמות דעכו"ם קונה רק למעשי ידיו

י"א. והנה ביבמות (דף מ"ו ע"א) מבואר דעכו"ם קונה עכו"ם רק למעשי ידיו ולא לגופו, ומבואר שם עוד שגם ישראל שקונה גוי כל זמן שלא טבל לא קנהו אלא למעשי ידיו, ולכן היה יכול העבד לטבול לשם יהדות שלא מדעת רבו ולצאת ע"כ לחריות, ורק שהאדון יכול להטבילו בעל כורחו לשם עבדות ע"ש, ומבואר דקודם הטבילה לא קנהו האדון לגופו, אלא רק למעשי ידיו.

קושיא בדברי המחנה אפרים דכתב דבעבד שלא טבל איכא לדינא דמה שקנה

י"ב. ועיין במחנה אפרים (הלכות מאכ"א פ"ג), שהביא מהטור (או"ח סי' תנ"ג), שאטור לומר לעבדיו בפסח צאו ואכלו חמץ ואני פורע, ופי' הדינו משום דמה שקנה עבד קנה רבו.

והנה ע"כ איירי שם בעבד שלא טבל, דאילו טבל אסור היה לו לאכול חמץ, ומוכח שגם בזה יש דין מה שקנה עבד קנה רבו, ועמד בזה במקור ברוך (בהשמטות לחלק ב' סי' ג'), וע"ש עוד במחנ"א דאם אין הרב רוצה לקנות אינו קונה, ועיין במקור ברוך (שם) משי"ב בזה, וע"ש עוד (בסי' ג'), מה שהביא ממשהרש"א (גיטין נ"ז בח"י אגדות), וע"ע ברמב"ן (יבמות מ"ה ע"ב), [א.ה. עיין עוד במאירי בגיטין (דף ל"ז ע"ב ד"ה אמר המאירי), ובגור אריה יהודה (שו"ת סי' י' אות כ"ה)].

א.ה. ועיין במסכת מגילה (דף ט"ז ע"א), שאמר מרדכי להמן שהכסף שהביא לאחשוורוש שייך אליו כיון שהוא עבדו, ויל"ד אם לא מל וטבל, אמנם מצינו ביערות דבש (דרוש י"ז), דכ' 'ומציון דהמן היה עבד למדרכי והיה עבד גמור, ובמנות הלוי העתיק שטר המכירה אות באות אדך שמכר עצמו לעבד גמור ומוחלט למדרכי, וא"כ ברור דהטבילו ומלו מרדכי לשם עבדות, דקי"ל דאין מקיימין עבד שלא מל ואדך היה מרדכי רשאי לקיימו בו, ע"ש דכ' דהא דהזמינה אסתר את אחשוורוש למשתה ביו"ט משום דהמן היה עבד, והיו רק יריבו בשיעורים - הגרש"פ].

יישוב על קושיית החזו"א והבית מאיר

י"ג. ובפשטות בישראל שקנה עבד הואיל וקודם שהטבילו אין לו בו קנין הגוף, כמבואר ביבמות, א"כ ה"נ שלא יהא בו דין מה שקנה עבד קנה רבו, [א.ה. אולם עיין במהרש"א בגיטין (נ"ז ע"א, ד"ה אל), דכ' בישראל הקניו לעכו"ם, אף שלא קנה את גופו מ"מ אמר' דמה שקנה עבד קנה רבו].

וא"כ בלא"ה לא קשה קו' החזו"א והבית מאיר אדך מוכר עצמו לעבד, והרי הרב זוכה מיד בכסף הקנין, לפ"ד הקצה"ח דמה שקנה קודם לכן ג"כ זוכה הרב, ומשום דכ"י הוא מדין מה שקנה עבד קנה רבו וקודם הטבילה הואיל ועדיין אין לו קנין הגוף אין בו דין מה שקנה עבד קנה רבו.

תליא לתירוץ בפלוגת רב אחא ורב אובא, ופלוגת השו"ע והלחם משנה

י"ד. ומיהו עיין ביבמות (דף מ"ו ע"א), דאיתא "אמר רב אובא לא שנו אלא בלוקח מן העכו"ם, אבל עובד כוכבים גופיה קני וכו'", ומבואר שאם קנהו מעצמו קנה גופו, ורב אחא שם חולק ע"ז, וא"כ י"ל דלרב אובא באופן זה יהא דין מה שקנה עבד קנה רבו, ובעש"ע (סי' רס"ז), מבואר שבקונה מעצמו יש לו קנין הגוף, (וכ"כ הר"ף [שם ט"ו ע"ב]), וא"כ שפיר הק' בבית מאיר והחזו"א הנ"ל, אלא שבלחם משנה כתב בדעת הרמב"ם (עבדים פ"ט ה"ב) דגם בקנהו מעצמו אין לו קנין הגוף, ולפ"ד ל"ק קו' הנ"ל, (ועיין בכסף משנה [שם], וע"ע ביש"ש [סי' מ"ג]).

קושיית השפתי חכמים על רש"י בריש בראשית דמה שקנה עבד

טו. ועיין רש"י ריש פרשת בראשית, (ד"ה בראשית), שכתב "שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, והשפתי חכמים (ברש"י שם, אות ד'), הקשה דהרי כנען היה עבד לשם, ומה שקנה עבד קנה רבו, [א.ה. וכקו' השפתי חכמים כן איתא דהקשה בפירוש הריב"א מבעלי התוספות בשם ר"ת מאורלייניש, והשפתי חכמים תל' דהיה עבד אף לאחיו, דהיינו שגם ליפת היה עבד, וגם ליפת היה חלק בו, וכן הקשה ות' במזרחי (שם, ד"ה הם), וע"ע בפירוש ריב"א דת"י כן בשם רבינו אהרן, והק' מהגמל בסנהדרין גבי גביהה, ועי"ש במה שתי, וע"ע בגור אריה (שם, ד"ה שאם)].

יישוב השפתי חכמים בשם הנחלת יעקב, והקושיא בזה

טז. והביא השפתי חכמים בשם הנחלת יעקב, דדוקא גבי קניה זכיהא מיד אחרים או מן הפקר, אמר' דיד עבד כיד רבו, אבל לא אצל ירושה, דק"ל עכו"ם יורש את אביו דבר תורה (קידושין י"ז ע"ב), וכנען ירש את הארץ מחם אביו, וזה דבר מחודש דלכאורה לא גרע ממה שהיה לו קודם לכן שהרב זוכה בזה, (לשיטת הלחם רב), ועיין במקור ברוך (ח"ב סי' מ'), [א.ה. ע"ע שם בס' פרדס יוסף משי"ב בזה].

אלא שע"פ הנ"ל הרי לגויים אין קנין הגוף, וא"כ אין להם דין מה שקנה עבד קנה רבו, ורק מעשה ידיו לרבו, וא"כ בלא"ה ל"ש מה שקנה עבד קנה רבו, [א.ה. לענין גוי הקונה ישראל, יעולי בפרשת בהר בנמכר לגוי דכתיב 'או השיגה ידו (ויקרא כ"ה מ"ט)', וכ' שם בפ' בכור שור 'שאין גופו קניו ולא אמרינן ביה מה שקנה עבד קנה רבו' - הגרש"פ].

דברי הגמרא בסנהדרין והקושיא בזה

יז. ובאמת שטענה זו דמה שקנה עבד קנה רבו, מבוארת בסנהדרין (דף צ"א ע"א), שבאו לטעון שארץ ישראל שלהם, ואמר להם גביהא בן פסיסא, אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה, שנאמר 'ויאמר ארור כנען, עבד עבדים יהיה לאחיו', עבד שקנה נכסים, עבד למי ונכסים למי, וצ"ע מה שייך דינא דמה שקנה עבד קנה רבו בבני נח, כיון דלא קניא לגופיה, וצ"ע.

המערכת: בגוף דברי האוה"ח, שמעתי משמיה דהגר"ז (הו' בס' נתיבות רבותינו), דליכא הכא דינא דמה שקנה, כיון שקודם קנה יוסף את קרקעותם, ואח"כ בקנין אגב, אגב הקרקע קנה את המצרים עצמם, ולהכי כתיב בקרא חזא "קניתי", דבאותו קנין שקנה את אדמותיהם קנה אותם, ועיין עוד במשך חכמה (ויגש מ"ז י"ט), דכ' דיוסף כלל לא קנה אותם לעבדים, דשנא את העבדות, אלא לשכירי ימים לעבודת שדה, והביאור בקרא "הן קניתי אתכם היום", כלומר אתכם קניתי לזמן, "ואת אדמתכם לפרעה" פ' לעולם, וכ"כ האוה"ח גופיה ליישב להק' דמה שקנה עבד קנה רבו, [ויש קצת להעיר בזה, דאח"כ בפסוק כ"ג, כ' המשך חכמה על דברי גביהה בן פסיסא על שאלת המצרים דתנו לנו כסף וזהב ששאלתם במצרים, וענה להם גביהה דתנו לנו שכר של ששים רבוא שעבדתם עמהם במצרים רד"ו שנה, ובמדרש (בראשית רבה ס"א ז), כ' דהא עובדה דעבדו למלך היתה כמש"כ 'ויבן ערי מסכנות לפרעה' (שמות א' י"א), וא"כ איך נטלו מאת העם כלי כסף וכלי זהב, ותל' המשך חכמה דכיון שפרעה קנה אותם ממילא המה וכל אשר להם שייך למלך מצרים, והכל שלו לכך נטלו שפיר כסף עבודתם, עכ"ד, ומשמע דיוסף קנה אותם לעבדים לפרעה, ולא לזמן, וצ"ע, (וע"ע בפרשת נח דכתב "ויהי כנען עבד למו, לכן כל מה שקנה עבד קנה רבו, והיה שייך לבני שם, לכן ניתן כל עושרם לישראל)].

ובגוף הנידון במה שקנה עבד קנה רבו בבן נח, יעויין ברש"י בפרשת תולדות על הא דכתיב "ויען יצחק ויאמר לעשיו, הן גביר שמתיו לך", (בראשית כ"ד ל"ז), כ' רש"י "אמר לו מה תועלת לך בברכה, אם תקנה נכסים שלו הם, שהרי גביר שמתיו לך, ומה שקנה עבד קנה רבו", והוא מהמדרש רבה (בר" ס"ד ה'), ואפשר דהיה ליעקב דין ישראל, ולא בן נח, ואכמ"ל.

ובגוף קו' רבינו (באות ט'), על דברי התוס' בגיטין (מ"ג ע"ב), מצאתי בחזו"א (אהע"ז סי' קמ"ז ס"ק י"ד), שכתב להדיא בשיטת התוס' דלאו דוקא נקטו קנס וולדות, וה"ה כל מה שקנה כמציאה ומתנה נשאר אצל רבו הראשון, וייסוד דבריו הוא ע"פ 'תוס' לעיל (ל"ז ע"ב) וכדחוכיח רבינו, וז"ל החזו"א (על דברי התוספות) "ולכאורה גם מציאה ומתנה שלו, כמש"כ תוספות ל"ז ע"ב".

אולם מדובר במהרש"א (בתוס' שם), משמע דבאמת מה שקנה העבד שייך לרבו הנכרי, דכ' דקנס וולדות אין האדון יכול להוריש לבניו, כיון דלאו ממון הוא, ואי היה נשאר אצל המוכר הזכות לגבי מציאה ומתנה ובכל מה שקנה העבד, הא שפיר היה יכול להוריש לבניו, שהרי זכות זו היא ודאי ממון, ואפשר דמהרש"א לשיטתו לקמן (נ"ז ע"א), דלא בעי קנין גוף, לדינא דמה שקנה, (ועי"ש במחנה יהודה, ד"ה הלכך השני)].

ובגוף הקושיא (באות ט"ז, וי"ז), בדברי השפתי חכמים, והגמרא בסנהדרין גבי גביהה בן פסיסא, ראיתי מהגר"א צ' קרפט שליט"א (בעמח"ס שער הקרבן) לתרץ [בדעת בעלי התוס'], דקודם מתן תורה אף הנכרים קניא זה את זה, לקנין הגוף, והתוס' בגיטין (ל"ז ע"ב), והגמרא ביבמות, (מ"ו ע"א) איירי אחר מתן תורה ולדידו, (אולם לפ"ד לא יתורץ קו' האוה"ח), והביא בן מהזכר יצחק (ח"א סי' ל'), ומחשבונות של מצוה (סי' ב').

אולם הביא שבהגהות הרמ"א (על הרא"ם עה"ת, נדפס בסו"ס יריעות שלמה למהרש"ל ב"ב תשד"מ) כתב לתורץ לקו' השפתי חכמים, [והרא"ם], לדינא דמה שקנה עבד קנה רבו היינו זוקא בעבד של ישראל שהוא קנוי בקנין הגוף, אבל גוים אינם קונים זה את זה בקנין הגוף, אלא רק בקנין מעשה ידים, והיינו אף קודם מ"ת, וקשיא על דברי הרמ"א מהגמרא בסנהדרין דלעיל, [כן הביא להקשות בשם "אאמור" שליט"א], וצ"ע.

שיחות צבא הלוי

פרשת ויגש תשפ"ג
בעיקר מכירת יוסף
ובביאור הבכי של יוסף

"אני יוסף אחיכם, אשר מכתם אותי מצרימה" (בראשית פרק מ"ה פסוק ד').

בעצם מכירת יוסף, אף שאי אפשר לדבר על השבטים עצמם, שבטי קה, אבל יש ללמוד שכשנגזרה גזירה, הרי "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' (משלי כ"א ל'), [א.ה. ועיי"ש בפירוש הרלב"ג דכתב "אין חכמה. הנה לא תועיל חכמה ותבונה ועצה במה שיחשוב אדם לעשותו לנגד ה', כי אף אם יתחכם ויתבונן, ויקח בו העצה היותר נכונה, לא יוכל לשנות גזרת הש"י, כלומר להגעתה, כמו שיראה מענין מכירת יוסף, ומספורים אחרים, באו בדברי הנבואה", וע"ע במצודת דוד שם].

והאדם עצמו שחושב לעשות דבר מה לבטל, הרי בפעולותיו עצמו כדי לבטל, הרי הוא מביא דבר זה גופא, שהרי השבטים רצו למכור את יוסף כדי לבטל את מחשבותיו וחלומותיו למלוך עליהם, והרי המכירה היא עצמה היתה הסיבה שעל ידה הגיע למצרים ונתקיימו חלומותיו, ואע"פ שכעין זה מצינו בפרעה, שהוא עצמו גידל את משה בביתו, [ויבואר בהמשך], אבל כאן הוא ביותר, שאותם פעולות שעושים לבטל את הדבר, הרי הם הם עצמם פעולות לקיים את הדבר.

ומצינו כעין זה אצל פרעה, שגזר "כל הבן הילוד, היאורה תשליכוהו" (שמות פרק א' פסוק כ"ב), ומתוך כך נסבב שיוכבד הניחה את משה ביאור, ועל ידי כך הגיע משה לבית פרעה, וגידלו פרעה בעצמו, והרי מצינו שהיה זה לטובת משה, שילמד גינוני מלכות בבית פרעה, וגם יעויין בספר בית אלקים (להמבי"ט) שכתב, שאי אפשר שאדם שיהא בתוך העם, יהפך ביום מן הימים למנהיג עליהם, ולכן משה רבינו לא גדל בתוך העם אלא במקום אחר, וכל זה נגרם על ידי גזירת פרעה, ונמצא שגזירת פרעה הועילה לו להפך ממחשבתו.

ועוד יש ללמוד שפעמים אדם רוצה לבטל דבר, שבאמת אין יודע כלל שהוא לטובתו, שהרי מה שנעשה יוסף מלך עליהם, הרי היה בזה לטובתם, [א.ה. כלומר לשבטים], כדי לכלכלם בשני הרעב, ורק שאדם אין יודע על דבר מסוים שהוא לטובתו, וחושב שהוא לרעתו, ורוצה לבטלו.

ומצינו דבר נפלא בגמרא במסכת תענית (דף כ"ג ע"ב), דאיתא "רבי מני הוה שכיח קמיה דר' יצחק בן אלישיב, אמר ליה עתירי דבי חמי [עשירים של בית חמי -רש"י], קא מצערני לי, אמר ליענו [יהיו עניים -רש"י], ואיענו, אמר קא דחקו לי [ליתן להן פרנסה -רש"י], אמר ליעתרו, ואיעתרו, אמר לא מיקבלי עלי אינשי ביתי [אין אשתי מקובלת עלי שאינה יפה -רש"י], אמר מה שמה חנה, תתייפי חנה, ונתייפת, אמר ליה קא מגנדרא עלי [מתגדלת עלי מתוך גבהות יופיה -רש"י], אמר ליה אי הכי תחזור חנה לשחרוריתה, וחזרה חנה לשחרוריתה".

ומבואר בגמרא זו שבאמת מה שבני חמי היו מצערים אותו, היה המצב היותר טוב עבורו, יותר ממה שאילו היו עניים, וכן מה שהיתה מכוערת היה המצב היותר טוב עבורו, שבמצב אחר הרי היה גרוע יותר, ורק שהוא חשב שעדיף לשנות את המצב למצב אחר, והראו לו שהמצב השני הוא הפחות טוב ממצבו הקודם.

וכן הוא בכל אדם שהמצב שנתנו לו מן השמים הוא המצב הטוב יותר עבורו, ולפעמים האדם חושב שאילו היה במצב אחר היה טוב יותר, אבל האמת אינה כן, שמצב אחר הרי גורם לדברים גרועים יותר, ומצבו הנוכחי הוא הטוב ביותר.

וצריך לדעת שצעירים מוטרדים מקשיים שונים בימי הבחורות, וחושבים מי יתן שמצבם היה אחר, ובאמת צריך לדעת על זה שני דברים, האחד שמצבם זה שהוא הגורם להם לקשיים, הוא לטובה, ומצב אחר היה פחות טוב

עבורם, ושנית צריך לדעת שהקשיים עצמם, אף שהם לכאורה דבר שאינו טוב, אבל באמת שהם עצמם יש בהם מעלה, שעל ידיהם לומדים להתגבר על מכשולים, וכמו שתינוק יש לו כל מיני דברים שמצערם אותו, אבל מזה הוא לומד להתגבר על מכשולים, ואילו לא היה לו שום דבר המצער אותו, הרי בבגרותו לא היה יכול להחזיק מעמד עם דברים שאינו מרוצה מהם, כמו כן כל הקשיים, הם התרגילים לאדם איך לעבור מכשולים, וממילא הם עצמם נצרכים לעצם ההתפתחות.

ועוד כתיב לעיל בפרשת וישב, "והוא נער את בני בלהה, ואת בני זלפה" (פרק ל"ז פסוק ב'), ובספורנו כתב "והוא נער. ומפני נערותו חטא להביא דבת אחיו, כי לא נסה ולא התבונן לאחרית דבר, אף על פי שהיה אז משכיל מאד, ושהיה אחר כך מורה לזקני הדור, באמרו 'וזקניו יחכם' (תהלים ק"ה כ"ב), וזה כאמרם ז"ל 'ולא בדרדקי עצה' (שבת דף פ"ט ע"ב)".

ואין צריך להאריך ולפרט כמה שהוא לימוד גדול לצעירים, שידעו שאף אם הם 'מבינים גדולים', אבל כמו שכתב בספורנו "ולא התבונן לאחרית דבר", ובזה הזקנים מבינים יותר, 'להסתכל לאחרית דבר'.

בביאור הבכי של יוסף והכעס של יעקב

"ויתן את קולו בבכי, וישמעו מצרים, וישמע בית פרעה", (בראשית פרק מ"ה פסוק ב').

מצינו אצל האבות הקדושים, גם כעס, וגם בכי, אבל צריך לדעת, שלא מחשבותיהם מחשבותינו, ולא דרכיהם דרכינו.

וביעקב אבינו מצינו בפרשת ויצא שאמר ללבן "אעבדך שבע שנים, ברחל בתך הקטנה" (פרק כ"ט פסוק י"ח), ואחר כך לבן רימהו, ונתן לו לאה, והרי דבר זה הוא מכעיס באופן בל יתואר, והיה ראוי שיעקב ידבר אליו על זה בכעס גדול, ואולם בפסוק נאמר "ויהי בבוקר והנה היא לאה, ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי, הלא ברחל עבדתי עמך, ולמה רמיתני" (שם פסוק כ"ה), ולא נזכר כאן שכעס עליו, ורק בסוף פרשת ויצא אחר שרימהו והחליף משכורתו עשרת מונים, ולבסוף חשד בו שלקח ממנו את כל הכבוד, ורדף אחריו, בזה נאמר "ויחר ליעקב, וירב בלבן, ויען יעקב ויאמר ללבן, מה פשעי מה חטאתי" (פרק ל"א פסוק ל"ו), ומשמע שרק כאן חרה אפו, וקודם לכן לא, ואחר שרימהו עם רחל ולאה לא נזכר כעס, ורק אמר לו בדרך משא ומתן הלא ברחל עבדתי עמך, ולמה רמיתני, [והערה זו שמעתי בשם מרן המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל].

וביוסף מצינו הרבה פעמים בכי, בפרשת מקץ אחר ששמעו שמתחרטים על מכירת יוסף, כתיב "ויסב מעליהם, ויבך" (פרק מ"ב פסוק כ"ד), ועוד כתיב "וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו, ויבקש לבכות, ויבא החדרה, ויבך שמה" (פרק מ"ג פסוק ל').

עוד מצינו בפרשתנו שהרבה יוסף בבכי, דכתיב כשנתגלה לאחיו "ויתן את קולו בבכי" (שם, פרק מ"ה פסוק ב'), ולאחר מכן כתיב "ויפל על צוארי בנימין אחיו, ויבך" (שם, פסוק י"ד), ובפסוק שלאחריו כתיב "וינשק לכל אחיו, ויבך עליהם" (שם, פסוק ט"ו).

עוד כתיב בפרשתנו (פרק מ"ו פסוק כ"ט), כשיוסף פגש את יעקב, "ויבך על צואריו", עוד כתיב בפרשת ויחי "ויפול יוסף על פני אביו, ויבך עליו" (פרק נ' פסוק א'), עוד כתיב כשחשבו האחים שלא מחל להם, "ויבך יוסף בדברם אליו" (שם פסוק י"ז), ולא מצינו כן באדם אחר, בכי כל כך הרבה פעמים.

ואולם הפלא הגדול יותר שהיה אפשר לחשוב שיוסף כאילו נוטה לבכי יותר מאחרים, אבל כשהורידו אותו לבור, וכשמכרו אותו לישמעאלים, ולמצרים, וכששם אותו פוטיפר בבור, לא מצינו שבכה מעצבות, ואף כשהוציאו אותו מהבור, ונעשה משנה למלך מצרים, לא מצינו שבכה משמחה.

ומוכח מכאן שלא מחשבותינו מחשבותיו, וכל הפעמים שבכה היה רק בנוגע לאחרים, ואילו בדבר שהיה נוגע לעצמו, לא נאמר בו בכי.

שיעורי צבא הלוי

פרשת ויגש תשפ"ג

בסוגיא אי תענית י' בטבת יום קבוע הוא ודחיא שבת
(מסכת ראש השנה דף י"ח ע"ב)

א הסוגיה במס' ר"ה. **ב** דעת האבודרהם דיום קבוע הוא ודחיא שבת. **ג** דעת המנ"ח דלאו יום קבוע הוא. **ד** ג' הוכחות המנ"ח לזה. **ה** הוכחת המנ"ח גבי י' בטבת. **ו** דברי הגר"ח בביאור שיטת האבודרהם. **ז** שיטת האבודרהם תליא בפלוגתת הקרית ספר והלבוש גבי סעודת שבת. **ח** דברי רש"י במס' מגילה דמוכח דלא כהאבודרהם. **ט** דרך אמצעי, דיש ב' קביעות א' ליום בחדש ב' לחדש, ובזמן דקבלה הוא דחיא שבת ובזה"ל לא דחיא. **י** הערה בדברי הגר"ח מדברי השו"ע.

צום הרביעי, וצום החמישי, וצום השביעי, וצום העשירי, יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה" (ח', י"ט), ופלי הגמ' (ר"ה שם), צום הרביעי הוא בתמוז שהוא רביעי לחדשים, צום החמישי זה תשעה באב, צום השביעי זה ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם, צום העשירי זה עשרה בטבת, ומבואר שכל הצומות נקבעו לחדש, ולא דוקא ליום זה.

ועוד הוכיח כן המנחת חינוך מהא דמקשי' בגמ' בתענית (כ"ח ע"ב), שהרי בירמיה (נ"ב ו'), מבואר שבתשעה בתמוז הובקעה העיר, ואמאי מתענין בשבעה עשר, ומשני' שבבית שני הובקעה העיר בשבעה עשר, ובית שני חמיר, על כן מתענין ב"ז, והקשה המנ"ח היאך עוקרים דברי קבלה להתענות בט', ואי משום שבבית שני הובקעה העיר ב"ז, א"כ יגזרו לבד מט', גם ב"ז בו, ואם משום שקשה על הצבור, מ"מ איך עוקרים דברי קבלה בקום ועשה לאכול ולשתות בט' בתמוז, ומזה הוכיח המנ"ח שהקביעות לא היתה דוקא על יום זה, אלא על החדש, ורק שקבעו להתענות ביום זה, אבל מעיקר דברי קבלה היה רק על החדש, וע"כ היו יכולים לשנות אח"כ, ולקבוע ל"ז בתמוז, במקום ט' בתמוז (א.ה. עיין בתוס' [ר"ה שם, ד"ה זה תשעה בתמוז], במה דמייתי מהירושלמי, [וע"ע בטו"א ובערו"ל ובקו"א, אי הבבלי פליג אירושלמי]).

וכ' שכן מוכח בד' הרמב"ן (בס' תורת האדם), שכ' 'ובט' בתמוז אין מתענין, אבל ב"ז בו מתענין, דכיון שמתחלה קבלו עליהם על שם שבו הובקעה העיר בראשונה ובשניה הובקעה ב"ז בו, נהגו להתענות ב"ז דחורבן שני חמיר לך, ומ"מ צום רביעי הוא להבקעת העיר ולצרות שהוכפלו בו וכו' "עכ"ל, והו"ד בב"י (ס' תקמ"ט), ומה שסיים דמ"מ צום הרביעי כוונתו שבזה מתקיים מש"כ צום הרביעי אף שאינו באותו יום.

ועוד הוכיח המנ"ח דהנה לענין צום גדליה שהוא בג' תשרי, מבואר בר' ירוחם, והובא בב"י, (סו"ס תקמ"ט), שנהרג בר"ה אלא שנדחה לג' תשרי, והנה בגמ' ר"ה (דף י"ט ע"א), על הא דא' במגילת תענית שקבעו יו"ט בג' תשרי שבו תיקנו לבטל הזכרת ש"ש בשטרות, והק' הגמ' 'ותיפוק ליה דהוה ליה יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם', והיינו שהרי ימי הצומות בזמן הבית הם לששון ולשמחה, וק' דכיון שנהרג בא' תשרי, א"כ למה נקבע לג' תשרי, והרי בזמן הבית היה ר"ה נוהג רק יום אחד, ורק אחר החרבן מתקנת ר' יוחנן בן זכאי קבעו ב' ימים, וכבר הק' כן ביד אפרים (ס' תקמ"ט), וכ' במנ"ח שכיון שמעיקר

הסוגיה במסכת ראש השנה

א. איתא במסכת ראש השנה (דף י"ח ע"ב), "תניא, אמר רבי שמעון, ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש, ואני אין דורש כמותו, וכו', צום העשירי זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל על ירושלים, שנאמר 'ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר, בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים' (יחזקאל כ"ד א' ב'), וכו', ואני איני אומר כן, אלא צום העשירי זה חמשה בטבת, שבו באת שמועה לגולה שהוכתה העיר, שנאמר 'ויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחדש לגלותנו, בא אלי הפליט מירושלם לאמר הכתה העיר' (יחזקאל ל"ג כ"א), ועשו יום שמועה כיום שריפה. ונראין דברי מדבריו, וכו'."

דעת האבודרהם דיום קבוע הוא ודחיא שבת

ב. וכתב הבית יוסף (ס' תקנ"ג סק"ג), 'והרב ר' דוד אבודרהם כתב בהלכות תענית (עמוד רנ"ד), שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות, שאם היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר, מפני שנאמר בו 'בעצם היום הזה' (יחזקאל כ"ד ב'), כמו ביום הכיפורים, ולא ידעתי מנין לו זה, עכ"ל, ומבואר מדברי האבודרהם דתענית עשרה בטבת הוא יום קבוע בחדש, דאפ"ל בעי לדחות שבת.

דעת המנ"ח דלאו יום קבוע הוא

ג. אולם המנחת חינוך (במצוה ש"א סק"ב), כתב 'והנלע"ד ונ"מ לדין ג"כ דד' צומות הללו מדברי קבלה, אין נקבע להם יום מיוחד, י' טבת או ט"ב, וכדומה, רק הדברי קבלה הוא על אלו החדשים, דבטבת ותמוז ואב ותשרי מחויבים להתענות בהם יום אחד, אבל לא נתייחד יום מיוחד, רק איזה יום שרוצה יוכל להתענות, רק באלו החדשים", כלומר שקביעות התענית אינה דוקא ליום זה, אלא לחדש זה, והוא דלא כדברי האבודרהם, וכן איתא להדיא בדברי המנ"ח, שכ' 'ולפי מה שכתבתי ניחא דבאמת דברי קבלה לא היה על יום מיוחד, על כן אמרו שאינו דוחה שבת ויום טוב', (א.ה. ואולי זה כוונת הב"י במש"כ על דברי האבודרהם 'ולא ידעתי מנין לו זה').

ג' הוכחות המנ"ח לזה

ד. וכתב 'וראיה לדבר דבפסוק אינו מבואר איזה יום כלל, רק צום הרביעי וצום החמישי וצום העשירי דהיינו החדשים אבל לא באיזה יום", כלומר שהרי כתוב בזכריה, "כה אמר ה' צבקות,

הדין הקביעות היא רק לחדש, ע"כ קבעו שיהא בג' לחדש משום בני חו"ל שנהגים ב' ימים ר"ה כמו כל יו"ט.

הוכחת המנ"ח גבי י' בטבת

ה. והנה המנ"ח כתב כן להדיא אף לגבי צום עשרה בטבת, והוכיח זאת שהרי בגמ' בר"ה (שם), פליגי תנאי מהו צום העשירי, אם הוא עשרה בטבת או ה' בטבת, והקשה המנ"ח מאי שייך מחלוקת בזה, הרי שניהם היו תיכף לאחר החורבן, ופוק חזי מה עמא דבר, ואלא מוכח מהא שמעיקרא הקבלה והקביעות לא היה ליום מסוים בחדש, אלא שבחדש היו מחויבין להתענות יום אחד, ולא נקטו יום מסוים, ורק אח"כ חז"ל קבעו איזה יום, שיהא לכל ישראל בשוה, ובהא פליגי תנאי איזה יום ראוי לקבוע.

דברי הגר"ח בביאור שיטת האבודרהם

ו. ובביאור שיטת האבודרהם יעוין בחדושי הגר"ח (על הש"ס, ס' מ"ד), דביאר דשאני עשרה בטבת, משאר תעניות, דהא גבי עשרה בטבת הביאו שם בגמ' את הפסוק 'ויהי דבר ד' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלם', ואמאי קרי ליה עשירי עשירי לחדשים, ומבואר בפסוק שהיה קביעות על היום הזה בזקא, וא"כ י"ל דלהכי תענית זו אינה נדחית, דכל התעניות נדחות מפני שקביעותם הוא לחדש, וע"כ הוא שאפשר לדחותו ליום אחר, אבל תענית זו קביעותה היא ליום, וע"כ לא שייך לדחותה, ושפיר שייכא תענית גם בשבת, וכמו תענית חלום, ע"ש.

שיטת האבודרהם תליא בפלוגתת הקרית ספר והלבוש גבי סעודת שבת

ז. ובגוף דברי האבודרהם שעשרה בטבת בעי לדחות שבת, לכא' כל מה שאפשר שתענית מדברי קבלה תדחה שבת, היינו רק אם מצות אכילה בשבת אינה מה"ת, דאי מצוות אכילה בשבת מדאורייתא היא, משום דברי קבלה ל"ש למידחי, ובאמת יעוין בקרית ספר (בהל' שבת) דס"ל דהוי דרבנן, אולם הלבוש (הובא בערוך השולחן ס' רצ"א) כתב שג' סעודות שבת דאורייתא הם, וע' ר"ן (בתענית פרק א'), שאיסור תענית בשבת הוא מה"ת, ועיין עוד בבאר יצחק (אה"ע ס' ב' ד"ה וביותר) במש"כ בזה.

דברי רש"י במס' מגילה דמוכח דלא כהאבודרהם

ח. והנה במס' מגילה (דף ה' ע"א) תנן דתשעה באב שחל בשבת מאחרין, ולא מקדימין, ופ"י רש"י "והוא הדין ל"ז בתמוז, ולעשרה בטבת, והאי דנקט תשעה באב משום דהוכפלו בו צרות, והכל מתענין בו, אבל שאר צומות אמרינן במסכת ר"ה, רצו מתענין, רצו אין מתענין", הרי מפורש בדברי רש"י שגם עשרה בטבת שחל בשבת מאחרין, ודלא כאבודרהם.

והנה מה ש"י בטבת דוחה לשבת, הוא משום שהתענית היא ג"כ דברי קבלה, והנה בר"ה (שם) איתא מאי דכתיב 'כה אמר ד' צבקות, צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה', קרי להו צום, וקרי להו ששון ושמחה, וכו', אמר רב פפא הכי קאמר בזמן שיש שלום, יהיו לששון ולשמחה, יש גזרת המלכות, צום, אין גזרת המלכות ואין שלום, רצו מתענין רצו אין מתענין, אי הכי ט'

באב נמי, אמר רב פפא שאני ט' באב הואיל והוכפלו בו צרות, וזו הגמ' שהביא שם רש"י, דמה"ט נקט ט' באב ולא נקט שאר צומות, משום ששאר צומות רצו מתענין לא רצו אין מתענין, ועיין בר"ן (שם), שכתב בשם הרמב"ן שעכשיו כבר רצו ונהגו להתענות, ע"ש.

אבל עכ"פ לפ"ז אינו מדברי קבלה, וע"כ באמת א"א שידחה שבת, וא"כ ל"ק ממש"כ רש"י שאין מתענין בשבת, אלא דמ"מ מדכתב רש"י שהיו מתענין ביום אחר, א"כ מוכח שהקביעות אינה רק ליום זה אלא לחדש, וע"כ שייך להתענות ביום אחר.

דרך אמצעי, דיש ב' קביעות א' ליום בחדש ב' לחדש

ובזמן דקבלה הוא דחיא שבת ובזה"ז לא דחיא

ט. אולם י"ל שהרי אף שנאמר בעצם היום הזה, אבל הרי מ"מ כתיב גם צום העשירי ומשמע שנקבע לחדש, וכמש"כ במנ"ח שגם עשרה בטבת הוא קביעות רק על החדש, וא"כ אפשר שהיו ב' דינים בעשרה בטבת שהיה קביעות ליום עשרה בטבת וגם היה קביעות לחדש, והיינו שאם יהיה איזה סיבה שא"א להתענות בו ביום, שיהא אפשר להתענות ביום אחר, ושוב י"ל דאף שבזמן ההוא היה צריך להתענות בשבת משום הקביעות של בו ביום, אבל מ"מ בזה"ז שאין זה מדברי קבלה, אלא רק משום רצו להתענות וקבלו עליהם, הרי שא"א להתענות בשבת, ומ"מ שייך להתענות ביום אחר בחודש, משום הקביעות של החדש, (אכן באבודרהם גופיה שם משמע, שבזה"ז הוי ג"כ תענית מדינא ע"ש).

הערה בדברי הגר"ח מדברי השו"ע

י. והנה בעיקר המבואר בד' הגר"ח דכל מה ששייך לדחות התענית ליום אחר כשחל בשבת הוא רק משום שהקביעות היא לחדש ולא ליום, יש להעיר שבשו"ע (ס' תקס"ח ס"ט), כתב "אם אירע יום מיתת אביו בשבת, או בר"ח, ידחה למחר", וכ' שם הרמ"א "ואין נוהגין כן, אלא אין מתענין כלל, כן בשאר ימים שאין בהם תחנון", והרי תענית יום שמת בו אביו, ל"ש כלל לחדש, ומ"מ מבואר בשו"ע שאם חל בשבת מתענה ביום אחר, ואפשר שזה גופא טעם הרמ"א וי"ל.

המערכת: יסוד דברי המנ"ח, דהצומות נקבעו רק לחדש, כן איתא להדיא בחידושי הריטב"א [בר"ה שם], גבי י"ז בתמוז, וז"ל "ואפשר עוד לומר שאף נביאים הראשונים, שגזרו התענית יודעין היו בחרבן שני, ולא קבעוהו בט' בו זקא, אלא בחדש זה, שלא מצינו שנקרא אלא צום הרביעי", וכ"כ בתשב"ץ [ח"ב ס' רע"א], [וע"ע במרומי שדה (בר"ה שם)], ולכא' ה"ה בשאר צומות, ובגוף קושית המנ"ח על י"ז בתמוז, היאך עקרו לדברי קבלה דט', כ' הריטב"א שהיו יודעים הנביאים, שייבא חורבן בית שני משום כך הניחו הצומות הראשונות, ולפיכך כשהניחו תענית תמוז, לא על ט' בתמוז הניחוהו, שהרי יודעין היו הבקיעה השניה שיהא עתידה להיות אלא עקרוהו ממקומו וקבעוהו בי"ז, כי קשה היה הדבר שיתענו על הבקיעה הישנה, ולא יתענו על החדשה שהיתה חמורה וקשה יותר, וגם היה קשה לגזור שתי תעניות בחדש אחד, אלא כיון דשם בקיעה אחת היא, וגם שתיהם בחדש אחד, קבעו התענית על שתיהן בי"ז בו, כבקיעה שניה אבל חדש, עכ"ד.

שיעורי צבא הלוי

פרשת ויגש תשפ"ג

בדינא דתענית בערב שבת

ובעשרה בטבת דחל בערב שבת

(שולחן ערוך סימן רמ"ט סעיף ד')

(א) דברי הרמ"א והשו"ע. (ב) דברי המשנ"ב בדעת הרמ"א, ודברי היש מהפוסקים. (ג) בביאור המחלוקת. (ד) דברי המשנ"ב בביאור דברי הרמ"א. (ה) הקו' בזה. (ו) דברי האבודרהם. (ז) קו' בל' המשנ"ב.

הכוכבים], ומכרע הרמ"א דבתענית יחיד דהיינו שיחיד גזר על עצמו תענית, לסמוך על הי"א דלא ישלים, ומכל מקום לכתחלה טוב יותר שיפרש כן בשעת קבלת התענית ובדיעבד אין זה לעיכובא, ובתענית צבור חמירא מזה, וצריך להשלים כדין". ומבואר שמעיקר הדין לשיטת היש אומרים, גם בתענית צבור כגון בעשרה בטבת, [שהיא התענית היחידה שיכולה לחול בע"ש], א"צ להתענות אחר שיצאו מבית הכנסת, כיון שכבר נשלמה התענית, אלא דמ"מ הכריע הרמ"א דבתענית ציבור 'חמירא מזה', ולכך צריך להשלים.

הקו' בזה

ה. וצ"ע שהרי הרמ"א ס"ל שבתענית חלום צריך ג"כ להתענות עד צאת הכוכבים, והא נתבאר לעיל שהוא משום דס"ל דע"י קבלת שבת לא חשיב שנשלמה התענית, אלא ששבת דוחה את התענית, וע"כ תענית חלום שאין שבת דוחה אותה צריך להתענות עד צה"כ, והרי גם תענית עשרה בטבת דוחה שבת, [לשיטת האבודרהם שהובא בב"י (ס"ל תק"נ סק"ג)], א"כ מיבעיא ליה שכשחל ל' בטבת בערב שבת יתענה עד צאת הכוכבים, משום ששבת אינה דוחה אותה, ואמנם אי נימא כהיש מהפוסקים שגם תענית חלום מותרת אחר קבלת שבת, א"כ מוכח שהוא משום שנשלמה התענית ע"י קבלת שבת, וא"כ ה"ה שנשלמה תענית עשרה בטבת. אולם הרמ"א לשיטתו צ"ע, שהרי לשיטתו בתענית חלום צריך להתענות גם אחר קבלת שבת, א"כ ע"כ שלא נשלמה התענית, והוא משום ששבת דוחה תענית, וע"כ תענית שאין שבת דוחה אותה, כגון תענית חלום צריך להתענות, וא"כ ה"ה תענית עשרה בטבת. [א.ה. ואולי יהא מוכח מהא, דהרמ"א לא ס"ל כשיטת האבודרהם, [ועכ"פ אפשר דהמשנ"ב לא ס"ל הכין], אלא כדברי המנ"ח, [והב"י], שתענית ל' בטבת לא דחיא לשבת].

דברי האבודרהם

ו. והאבודרהם שם כתב דבריו, על עשרה בטבת שחל בערב שבת שמתענים בערב שבת, וע"ז כתב שאפילו בשבת היה צריך להתענות תענית זו, ואפשר שכונתו לענין זה, דמשו"ה מתענים בערב שבת עד שחשכה, ואין השבת דוחה תענית זו.

קו' בל' המשנ"ב

ז. ובגוף לשון המשנה ברורה צ"ע, שכתב (בס"ק כ"א), בדעת הי"א "ומקרי על ידי זה השלמת התענית, מה שמתענה עד אחר קבלת שבת", ומלישנא זו משמע שע"י הקבלת שבת נגמר יום התענית, וצ"ע דא"כ למה בתענית חלום צריך להתענות עד צאת הכוכבים, וכדכתב המשנ"ב אח"כ (ס"ק כ"ג), בדעת הי"א, ומדינא דתענית חלום מוכח כדב"י, שבאמת לא נשלם יום התענית, אלא שהשבת דוחה את התענית, ובתענית חלום לא דחיא, כיון שהתענית דוחה את השבת.

דברי הרמ"א והשו"ע

א. כתב השולחן ערוך (ס"ל רמ"ט סעיף ד'), "אם קבל עליו להתענות בערב שבת, צריך להתענות עד צאת הכוכבים", וכתב על זה הרמ"א "ויש אומרים דלא ישלים, אלא מיד שיוצאים מבית הכנסת יאכל, לכן בתענית יחיד לא ישלים, וטוב לפרש כן בשעת תענית, ובתענית צבור ישלים, והכי נהוג".

עוד איתא בשולחן ערוך [אחר כן], "ואם הוא תענית חלום, צריך להתענות עד צאת הכוכבים".

דברי המשנ"ב בדעת הרמ"א, ודברי היש מהפוסקים

ב. ומבואר דהרמ"א התיר בכל תענית יחיד לאכול בערב שבת, מזמן שיוצאים מבית הכנסת, אולם לגבי תענית חלום, על דברי השו"ע שאח"כ לא חלק הרמ"א.

וכתב המשנה ברורה (ס"ק כ"ג), [על דינא דתענית חלום], "ואפילו היש אומרים הנ"ל מודו בזה, שהרי אפלו בשבת עצמו יכול להתחיל ולהתענות תענית חלום, וכדלקמן (בס"ל רפ"ח), וכ"ש שישלים עד הלילה, והנה יש מהפוסקים שחולקין וסוברין דגם בתענית חלום די להמתין עד שיצא מבית הכנסת ערבית, דבזה מקרי השלמה".

והעולה מדברי המשנ"ב שפליגי הרמ"א וה"ש מהפוסקים, בדאיכא בערב שבת תענית שהיא עצמה מותרת גם בשבת, אם ישלים אותה עד צאת הכוכבים, או דסגי בצום עד היציאה מבית הכנסת.

בביאור המחלוקת

ג. ובביאור המחלוקת יש לומר דהרמ"א סובר דמה שמותר לאכול אחר יציאה מבית הכנסת הוא משום שהשבת דוחה את התענית, ומשו"ה סבירא ליה דבתענית חלום אין לאכול עד צאת הכוכבים, משום שתענית חלום דוחה שבת, שהרי אפילו בשבת עצמו מתענים תענית חלום, וע"כ אם נתענה בע"ש תענית חלום ישלים עד צאת הכוכבים, אף שכבר קיבלו עליהם שבת.

אולם הי"ש פוסקים" סבירא להו דמה שמותר לאכול אחר יציאה מבית הכנסת, א"צ לזה ששבת דוחה התענית, אלא ע"י קבלת שבת חשיב שנגמר יום הקודם, וע"כ כלתה התענית, וא"כ אין נפק"מ בין תענית שאסורה בשבת או מותרת בשבת, דמכל מקום יום התענית כלה.

דברי המשנ"ב בביאור דברי הרמ"א

ד. והנה המשנה ברורה כתב (ס"ק כ"א), על דברי הרמ"א "האי יש אומרים סבירא להו דבין בתענית יחיד, ובין בתענית ציבור, כגון עשרה בטבת שחל בערב שבת, לא יתענה רק עד שיצא מבית הכנסת, דאז כבר קבלו שבת בתפלה שמתפללים מפלג המנחה ואילך, [הוא מ"א שעות חסר רביע ואילך], והשעות הן זמניות, ועיין לקמן סימן רס"א], ומקרי על ידי זה השלמת התענית מה שמתענה עד אחר קבלת שבת, והוא הדין בערב יום טוב עד אחר קבלת יום טוב, [ובחול גם ליש אומרים לא מקרי השלמת התענית עד צאת

ממתי נקראו בני ישראל

בחולין (ק' ע"ב) גבי גיד הנשה, "נוהג בטהורה ואינו נוהג בטמאה, רבי יהודה אומר אף בטמאה, אמר ר' יהודה והלא מבני יעקב נאסר גיד הנשה, ועדיין בהמה טמאה מותרת להן, אמרו לו בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו", ובגמ' דף ק"א ב' א' שאמרו לר' יהודה שהרי בפסוק נאמר על כן לא יאכלו בני ישראל, ולא נאמר בני יעקב, ולא נקראו בני ישראל אלא מהר סיני, והק' בגמ' מהפסוק האמור בפ' ויגש (פרק מ"ו פ"ה) "וישאו בני ישראל את יעקב אביהם", ות' בגמ' שדבר זה לאחר מעשה היה, וא"א לומר שיאסרו מאז אלא אפשר שיאסרו או משעת המעשה, או ממתן תורה ע"ש. ובנמוקי הגרי"ב הק' למה לא הק' בגמ' מהפסוק האמור בפ' מקץ (פמ"ב פ"ה) וַיִּבְאֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשֶׁבֶר בְּתוֹךְ הַבָּאִים.

[והנה אולי אפשר לדחוק ששם לא היה בנימין ביניהם, וא"כ לא מצינו שכל בני יעקב נקראו בני ישראל, אבל באמת שגם במה שנאמר בפ' ויגש לא היו כולם שהרי יוסף היה במצרים].
וכן ק' למה לא הביאו את הפסוק בפרשתנו (פרק מ"ה כ"א) וַיַּעֲשׂוּ-כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת עַל-פִּי פְרֵעָה.

וי"ל שכוונת הגמ' להוכיח ששם בני ישראל, ולא רק שהם בני אדם שנקראו ישראל, וע"כ מהפסוק בפ' מקץ אין רא' דשם אפשר שהכוונה שהבנים של אדם שנקראו ישראל ירדו למצרים, וכן מהפסוק בפרק מ"ה כ"א הרי הכוונה על הבנים של ישראל, אבל בפ' ויגש כתיב וישאו בני ישראל את יעקב אביהם, ולכא' כיון שבפסוק כאן נקרא יעקב למה לא נאמר וישאו בני יעקב את יעקב אביהם, ולמה שינה ללשון בני ישראל, אלא לומר שהם עצמם שם הוא בני ישראל, וזו רא' הגמ' שזה שם בני ישראל.
וע' בספורנו "וישאו בני ישראל, שהיו צריכים מכאן ואילך להיותם עם בני ישראל להשתרר עם אלקים עם אנשים המתקוממים בלכתם עתה אל אדמת נכר", והיינו שמכאן ואילך היתה סיבה לקרותם בני ישראל.

איך מוכר עצמו לעבד כנעני בקנין כסף

לְמָה נִמְוֵת לַעֲבִידָה גַם-אֶנְחִנְהוּ גַם אֶדְמִתְּנוּ קְנֵה-אֶתְנוּ וְאֶת-אֶדְמִתְּנוּ בְּלֶחֶם וְנִהְיֶה אֶנְחֵנוּ וְאֶדְמִתְּנוּ עֲבָדִים לְפָרְעָה וְתוֹרְרֵעַ וְנִחְיֶה וְנִלְאָה וְנִקְחָה וְנִלְאָה נַמְוֵת וְהִקְדַּמְתָּה לֹא תִשָּׂם: וְלִקְחוּ יוֹסֵף אֶת-כָּל-אֶדְמַת מִצְרַיִם לְפָרְעָה כִּי-יִמְכְּרוּ מִצְרַיִם אִישׁ שָׂדֵהוּ כִּי-יִתְחַקַּע עֲלֵהֶם הַרְעֵב וְתִהְיֶה הָאָרֶץ לְפָרְעָה. (מזו יט)

והנה בפשוטו מבואר שקנה אותם לעבדים בקנין כסף שנתן להם זרע ועי"כ קנאם וש"כ ככסף.
והנה בחזו"א (הערות קידושין דף כ"ב) כ' "למש"כ בקצה"ח סי' רמ"ט ס"ק ב' דגם כסף שיש לו להעבד קודם מכירה הוא של רבו, לכאו' לא שייך קנין כסף כיון שהכסף חוזר לאדון, וי"ל דאירי בראובן שלקח עבד משמעון, א"נ באב שמכר בניו קטנים שיכול למכור כמש"כ הר"מ פ"ט ה"א מה' עבדים, א"נ בהאכילו והשקהו בשוה פרוטה דהוי קנין כסף, א"נ שצוה ליתן כסף לאחרים מדין ערב".
וכאן ק' דליתא לכל הת' הנ"ל שהרי קנאם בנתינת שו"כ ממש ואיך מהני, והרי האדון חוזר וקונה אותו וא"כ אין נתינת כסף למוכר.
וע' בית מאיר שתי' על קו' דאף דבכל דבר אמרי' מה שקנה עבד קנה רבו, אבל במה שקיבל כדי למכור עצמו לא אמרי' מה שקנה עבד קנה רבו ולא רבו.

זכה בזה רבו, ומה"ט הק' על סיפא דמתנ"י כסף ע"י אחרים ומשום שאין לעבד כסף משל עצמו, והרי משכח"ל בכסף שקיבל למכור עצמו, וכע"ז הרי יש להוכיח במה שדן בקצה"ח (סי' רמ"ט) אם יש מה שקנה עבד קנה רבו בנכסים שהיו לו קודם לכן דא"כ למה דוקא בכסף ע"י אחרים וע"ש בשו"ת לחם רב שהביא הקצה"ח שהוכיח כן, וע"ש ברשב"א וריטב"א (דף כ"ג ע"ב), ואך שעיקר החילוק שכ' בבית מאיר בין כסף סתם לבין כסף שקיבל עבור מכירת עצמו צ"ב.

יוסף עשה ב' קנינים על האנשים ועל האדמה

והנה ל' הכתוב (בפסוק י"ג) "הן קניתי אתכם היום ואת אדמתכם לפרעה", ובאור החיים כ' דהיינו ב' קנינים אחד עליהם ואחד על אדמתם, והק' דתיפו"ל דמה שקנה עבד קנה רבו, (וע' בפ"י רגמ"ה ב"ב דף י"ג).

אם גוי שקונה עבד יש לו

דין מה שקנה עבד קנה רבו

והנה בגיטין (דף ל"ז ע"ב) מבואר בתוס' (ד"ה בין) שעבד שנשבה נהי דהשבאי קונהו למעשי ידיו אבל אינו קונהו לענין מציאה ומתנה ע"ש, ומבואר לכא' דמה שגוי קונה עבד הוא רק למעשי ידיו, אבל אין בו דין מה שקנה עבד קנה רבו, וצ"ע בתוס' גיטין (מ"ג ע"ב) שכ' דישראל שמכר עבד לגוי נשאר ביד המוכר בעלות לענין קנס וולדות, והיינו דזה אין העכו"ם יכול לקנות וממילא נשאר ביד הישראל המוכר, וק' למה לא נקטו גם לענין מה שקנה עבד קנה רבו, וע' במקור ברוך ח"ב סי' י"ג שעמד בזה וכן ע"ש בח"א סי' כ"ד.

[א.ה. יעו' במהרש"א (גיטין נז.) גבי ארוס וארוסתו שנשבו שאמרה לו אל תיגע בי שאין לי כתובה ממך, "מהכא משמע קצת דארוסה אין לה כתובה, ואפשר לומר דה"ק כיון דשבויה הוה והעובד כוכבים קונה את ישראל, וכל מה שקנה עבד קנה רבו, ואין לו כלום להשתעבד בו כתובתה", מבואר דאף בגוי שקונה ישראל יש דין זה, וי"ל אם שבאי שאני, וגם מבואר בדבריו דאף מה שהיה שלו מקודם קנה רבו, ויעו' בספורנו (כי תבוא) כשבא להודות בהבאת הביכורים על נתינת הארץ אמר "ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה" - ואחר שהיה לגוי לא היה ראוי לקבל מתנה שהיא תחת עבדות ומה שקנה עבד קנה רבו, ועתה' מאחר שידעתי מה רב טובך וחסדך עלינו שעשיתנו לגוי ראוי לרשת ארץ ולהוציאנו ממצרים באופן שנוכל לקבל מתנה שתהיה שלנו, וגם בזה יל"ד דשבאי שאני].

בהנ"ל

וע' בסנהדרין (דף נ"ז ע"א) "ב"נ שיחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג", וכ' רש"י משום גזל, והרמב"ם (פ"ט ממלכים ה"ח) כ' משום אשת חבירו, וכ' הרדב"ז דהרמב"ם לא פי' כרש"י משום דמה שקנה עבד קנה רבו, ובד' רש"י י"ל כש"נ דבב"נ כיון שאין קונה עבד לגופו אין בו דין מה שקנה עבד קנה רבו.

צבא הלוי

פרט ועוללות מתורת רבנו צבני אליהו הלוי שמינברג שליט"א

עוד בהנ"ל

וע' במחנ"א (הל' מאכ"א פ"ג) שהביא מטור (או"ח סי' ת"נ) שאסור לומר לעבדיו בפסח צאו ואכלו חמץ ואני פורע, ופי' דהיינו משום דמה שקנה עבד קנה רבו, והנה ע"כ איירי שם בעבד שלא טבל, דאילו טבל אסור לאכול חמץ, ומוכח שגם בזה יש דין מה שקנה עבד קנה רבו, ועמד בזה במקור ברוך (בהשמטות לחלק ב' סי' י"ג).

[א.ה. ע' (מגילה טז). שאמר מרדכי להמן שהכסף שהביא לאחשורוש שייך אליו כיון שהוא עבדו, ויל"ד אם לא מל וטבל, אמנם מציינו ביערות דבש (דרוש י"ז) דכ' 'ומציינו דהמן היה עבד למדרכי והיה עבד גמור, ובמנות הלוי העתיק שטר המכירה אות באות איך שמכר עצמו לעבד גמור ומוחלט למדרכי, וא"כ ברור דהטבילו ומלו מרדכי לשם עבדות, דקי"ל דאין מקיימין עבד שלא מל ואיך היה מרדכי רשאי לקיימו כו' עיי"ש דכ' דהא דהזמינה אסתר את אחשורוש למשתה ביו"ט משום דהמן היה עבד והוי רק ריבוי בשיעורים].

לפ"ו מתורץ קו' הנ"ל

ולפי ד' התו' (גיטין ל"ז) שגוי אינו קונה לגופו אלא רק למעשי ידיו, ולא לענין מה שקנה עבד קנה רבו, א"כ מיושב שכאן קנאם לפרעה, וע"כ אין לו דין מה שקנה עבד קנה רבו וע"כ מועיל קנין כסף. ולפ"ו א"ש מה שדקדק באוה"ח קנה אותנו ואת אדמתנו שהיה צריך ב' קנינים אחד עליהם ואחד על אדמתם, ומשום שבגוי אין דין מה שקנה עבד קנה רבו.

עבד גוי של ישראל לפני טבילה

והנה ביבמות (מ"ו ע"א) מבואר דעכו"ם קונה עכו"ם רק למעשי ידיו ולא לגופו, ומבואר שם עוד שגם ישראל שקונה גוי כל זמן שלא טבל לא קנה אלא למעשי ידיו, וע"כ היה יכול העבד לטבול לשם יהדות שלא מדעת רבו ולצאת ע"כ לחירות ורק שהאדון יכול להטבילו בע"כ לשם עבדות ע"ש, ומבואר דקודם הטבילה לא קנהו האדון לגופו אלא רק למעשי ידיו.

ולפ"ו בישראל שקנה עבד הואיל וקודם שהטבילו אין לו בו קנין הגוף כמבואר ביבמות א"כ ה"נ שלא יהא בו דין מה שקנה עבד קנה רבו, וא"כ בלא"ה ל"ק איך מוכר עצמו לעבד והרי הרב זוכה מיד בכסף הקנין, ומשום דכ"ז הוא מדין מה שקנה עבד קנה רבו, וקודם הטבילה הואיל ועדיין אין לו קנין הגוף אין בו דין מה שקנה עבד קנה רבו.

ומיהו ע' ביבמות (דף מ"ו ע"א) "אמר רב אויא לא שנו אלא בלוקח מן העכו"ם, אבל עובד כוכבים גופי' קני כו", ומבואר שאם קנהו מעצמו קנה גופו ורב אחא שם חולק ע"ז, וא"כ י"ל דלרב אויא שבאופן זה יהא דין מה שקנה עבד קנה רבו, ובשו"ע סי' רס"ז מבואר שבקונה מעצמו יש לו קנין הגוף, וא"כ שפיר הק' בבית מאיר וחזו"א הנ"ל, אלא שבלח"מ כ' שם דגם בקנהו מעצמו אין לו קנין הגוף ולפ"ו ל"ק קו' הנ"ל.

עוד אם לגוי יש מה שקנה עבד קנה רבו

וע' רש"י ריש בראשית "שם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו", ובשפת"ח שם כ' "דהרי כנען היה עבד לשם ומה שקנה עבד קנה רבו", והביא בשם ס' נחלת יעקב דדוקא גבי קניה וזכייה מיד אחרים או מן הפקר אמרי' יד עבד כיד רבו אבל לא אצל ירושה דקי"ל עכו"ם יורש את אביו דבר תורה וכנען יורש את הארץ מחם אביו, וזה דבר מחודש דלא גרע ממה שהיה לו קודם לכן שהרב זוכה בזה, אלא שע"פ הנ"ל הרי לגויים אין קנין הגוף וא"כ אין להם דין מה שקנה עבד קנה רבו ורק מעשה ידיו לרבו, וא"כ בלא"ה ל"ש מה שקנה עבד קנה רבו.

[א.ה. יעו"י בהגה' הרמ"א על המזרחי שם דכ' 'ואני אומר דלק"מ דכל מה שקנה עבד קנה רבו אינו אלא בעבד ישראל שגופו קנוי, אבל בעבד של עכו"ם שאין גופו קנוי ל"א ביה מה שקנה עבד קנה רבו, וא"כ כיון שישראל היה להם דין בני נח קודם מ"ת א"כ ל"ה דישאל, ולענין גוי הקונה ישראל יעו"י בפ' בהר בנמכר לגוי דכתיב 'או השיגה ידו' וכ' בבכור שור 'שאיין גופו קנוי ולא אמרי' ביה מה שקנה עבד קנה רבו].

ובאמת שטענה זו דמה שקנה עבד קנה רבו מבוארת בסנהדרין (דף צ"א) שבאו לטעון שארץ ישראל שלהם ואמר להם גביה בן פסיסא, "אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה, שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו עבד שקנה נכסים עבד למי ונכסים למי" וצ"ע.

[א.ה. יעו"י במשך חכמה דכ' "דהתורה סיפרה לנו שקנאם לפרעה מפני שהתורה אמרה ושאלה אשה משכנתה כו', וכבר צעקו אנשי מצרים כו', והשיב להם תנו לנו שכר עבודה שעבדתם עמהם במצרים כו', והא עבודה עבדו למלך מצרים ואיך נטלו מאת העם כלי כסף וזהב, אך כיון שפרעה קנה אותם, והמה וכל אשר להם שייך למלך מצרים והכל שלו, אז שפיר נטלו דמי עבודתם", וכ' בפ' נח "ויהי כנען עבד למו, לכן כל מה שקנה עבד קנה רבו והיה שייך לבני שם, לכן ניתן כל עושרם לישראל"].

שליחות בקנין כסף לגוי

ויקו יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה כו' (מ"ז כ'), צ"ב איך קנה עבד פרעה והרי אין שליחות לגוי, ומיהו במחנה אפרים (הל' שלוחין סי' ט"ו) כ' שבכסף א"צ שליחות דל שליח מהכא הכסף בעצמו קונה הדבר ובעל החפץ מקנה לבעל הכסף בלי אמצעות השליח, אך בבאור הלכה (סי' תמ"ח ס"ד ד"ה ובלבד) כ' שבתשו' ריב"ש (סי' ת"א) מבואר שצריך לדין שליחות גבי גוי ששלח ישראל לקנות חמץ שכיון שאין שליחות לגוי ממילא קנה הישראל ועובר בבי"ב, והרי הפוסקים נחלקו אם גוי קונה בכסף או במשיכה, והשתא אם קונה בכסף למה עובר הישראל, והביא שבשדי חמד הביא שיש חולקים על המחנ"א, והשתא לד' מחנ"א א"ש אבל לד' החולקים ק', והנה ד' משאת בנימין (סי' צ"ד) דגוי לגוי יש שליחות, וע' קצוה"ח (קצ"ד סק"ג), ואם היה ליוסף דין ב"נ היה ניחא, אך אם היה לו דין ישראל ק'. וי"ל עוד ע"פ מחנ"א (הל' שלוחין סי' י"א) שמעשה של פועל מתייחס לבעה"ב אף אם אין בר שליחות.

מראות הצבאות - דף היומי

בנדרים ס"ה א' א' שצדקיהו ראה נבוכדנצר אוכל ארנבת חיה ואמר נבוכדנצר שישבע שלא יגלה ונשבע לו, ואי' מבגמ' לסוף הוה קא מצטער צדקיהו בגופיה, איתשיל אשבועתיה, וכ' הר"ן אכתי קשיא דנהי דדיעבד שרי לכתחלה מיהו אסור והיכי שרו ליה סנהדרין לצדקיהו איכא למימר דלדבר מצוה מתירין וצדקיהו הוה מצטער ביותר כשלא היה יכול לגלות ומתבטל ע"י כך ממלאכת שמים וגם מצות המלך שמצוה עליהם להתירו מצוה היא עליהם לקיים וכך תרצו בתוספות והנה הרמב"ם כ' בהלכות מלכים פרק ג' הלכה ט' המבטל גזרת המלך בשביל שנתעסק במצות, אפילו במצוה קלה הרי זה פטור, דברי הרב ודברי העבד דברי הרב קודמין ואין צריך לומר אם גזר המלך לבטל מצוה שאין שומעין לו. ול' בתו' שכ' ע"י"ל דמצוה על החכמים לעשות רצון המלך ולדבר מצוה מתירין כדפרישית". והיינו שמוותר להתיר שלא בפניו לדבר מצוה וכיון שצוה המלך חשיב דבר מצוה, אבל יש לדון במה שאין לשמוע למלך כשאומר לעבור על הדין אם הכוונה שאף ששיש מצוה לשמוע אל המלך אבל מצות התורה עדיפא, או שכל שאמר לבטל דין אין כלל דין לשמוע למלך, והשתא אם יש מצוה ורק שמצות התורה עדיפא, הרי י"ל שכאן כיון שמתירם לדבר מצוה מותר ונמצא שאין זה לבטל דין, אבל אם נימא שכל שאמר המלך נגד הדין אין דבריו כלום א"כ אין כאן מצוה כלל לשמוע בקולו ולא חשיב שמתירם לצורך מצוה. וכן צ"ע כה"ג אם אביו צוה לו להתיר את הנדר אם נימא ג"כ דחשיב לצורך מצוה או דכיון שאין צריך לשמוע בקול אביו לבטל דין לא חשיב מצוה כלל.

לעילוי נשמת הרבנית שולמית ע"ה
א"ח רבנו הגר"ב אהרן שליט"א
נדבת עוה"ד שפ"אל אר"ץ

למקבלת תג'יון בא"י, למשלחנות תורמות ותרומות, שיעוריי וספרי צבא הנה, ניתן לספות את העורך מריב בע"ל קמ"א
zellig747@gmail.com | טלפקס: 0722477505 | כתובות נתיבי: ע"ס צבא הנה
למקבלת תג'יון בא"י, שיעוריי מ"י זלמן וזקניו ניתן לספות מ"י זלמן | טלפקס: 0722477505 | כתובות נתיבי: ע"ס צבא הנה

ברוך שיר ועבדו הננו לְבַשֵּׁר עַל הַפּוּעַת
צבא תלוי - עירובין
ניתן להשיג במערכת ובבישוח"ק